

بر اساس قوانین سازمان تجارت جهانی هر کشوری که ۵۸ درصد از یک محصول خاص صنعتی یا تجاری را تولید و به بازارهای جهانی عرضه کند می تواند از حق تاسیس بورس بین المللی برخوردار باشد و حق سیاست گذاری تولید، کارشناسی قیمت، سیستم های بازاریابی و نظارت بر فناوری آن محصول در سطح جهانی را دارد.

اما با وجود این که بیش از ۹۲ درصد از زعفران در ایران تولید می شود جمهوری اسلامی ایران همچنان از داشتن بورس جهانی زعفران محروم است و سوال این است که چرا ایران از حق بین المللی برخوردار از «بورس بین المللی زعفران» محروم است؟

بورس بین المللی زعفران چه مزایایی برای اقتصاد کشاورزی ایران در پی دارد و چگونه می توان بورس جهانی زعفران را در خراسان رضوی به عنوان مهد تولید طلای سرخ تاسیس کرد؟

بورس بین المللی کالا

برخورداری از بورس بین المللی کالا برای کشورهایی که بیش از ۵۸ درصد از یک تولید خاص را دارند، مزایایی را در پی داشته است.

کانادا با تولید ۷۹ میلیون تن گندم به عنوان بزرگ ترین تولیدکننده گندم جهان بورس بین المللی گندم را به منظور کنترل قیمت این محصول استراتژیک احداث کرده است این بورس بر همه معاملات مالی گندم و ترانزیت مجدد این محصول در سراسر جهان نظارت می کند. کانادا از بورس بین المللی گندم به عنوان ابزار سیاسی نیز استفاده می کند و با قطع ارسال محموله های گندم به برخی کشورهای آفریقایی در ۲ دهه اخیر تحولات سیاسی عمیقی را در این کشورها ایجاد کرده است.

قزاقستان با تولید ۳۴ میلیون تن جو، به عنوان بزرگ ترین تولیدکننده جو در جهان شناخته می شود. این کشور از بورس بین المللی جو برخوردار بوده و در پوشش سیاست گذاری برای تولید جو در بسیاری دیگر از عرصه های تولیدی زراعی نظیر تولید علوفه وارد شده و خریداران را به طور غیرمستقیم وادار به خرید محصول دوم به همراه جو کرده است. این کشور در ساختار هیئت حقوقی بورس بین المللی جو قوانینی را مصوب کرده که بر اساس این قوانین کشورهای خریدار جو المزاماً محصول دیگری نظیر تراکتور، علوفه و... را باید خریداری کنند و به این وسیله از بورس جو به عنوان ابزار فروش سایر محصولات استفاده می کند.

چین نیز به دلیل برخورداری از پیشینه علمی و فرهنگی تولید و مصرف گیاهان دارویی و نیز بزرگ ترین تولیدکننده گیاهان دارویی با گردش مالی ۴۰۰ میلیون دلار در سال، بورس گیاهان دارویی را تأسیس و این محصول را به سراسر جهان صادر می کند. بورس گیاهان دارویی چین اجازه ورود محصولات سایر کشورها را به بازارهای بین المللی نداده و انحصاراً عرضه این محصول را در اختیار دارد و در واقع از بورس به عنوان ابزار انحصاری کردن محصول چین استفاده می کند. شیوه انحصاری کردن بازار گیاهان دارویی موجب شده که کشورهایی مثل هند از نظر تنوع تولید رتبه اول دنیا را در اختیار داشته باشند و ایران جایگاه قابل توجهی در بازار جهانی گیاهان دارویی کسب نکند.

برزیل در آمریکای جنوبی به دلیل برخورداری از مزارع وسیع و سرسبز با تولید ۱۰ تا ۲ میلیون تن گوشت، قطب تولید گوشت قرمز در جهان شناخته شده است. این کشور بورس گوشت را راه اندازی و انحصار صادرات گوشت به بیش از ۹۰ کشور جهان را در اختیار دارد. این کشور در بورس گوشت «تولید حلال» را ساماندهی کرده و به این ترتیب قیمت گوشت در سراسر جهان را در اختیار خود گرفته است.

آمریکا با تولید ۳۱۳ میلیون تن ذرت دانه ای و علوفه ای بزرگ ترین بورس کالای کشاورزی را در اختیار دارد و قیمت و سیاست گذاری این محصول را تا دورترین کشورهای جهان تعیین می کند.

زعفران غایب بزرگ رتبه های جهان

با نگاهی به جدول جهانی تولیدات کشاورزی منتشر شده در سایت سازمان خواربار جهانی FAO در می یابیم که ایران در میان ۲۰ محصول اول جهانی رتبه های برتر را از آن خود کرده است که متأسفانه زعفران جایگاهی در این رتبه بندی ندارد.

تولید ۲۵۴ تن زعفران در ایران

توکلی معاون بهبود تولیدات گیاهی وزارت جهاد کشاورزی درباره آمار تولید و صادرات زعفران می گوید: در سال زراعی ۹۱-۹۲ معادل ۲۵۴ تن زعفران در ایران تولید شد که سهم خراسان رضوی ۱۹۶ تن (۷۷ درصد)، خراسان جنوبی ۴۷ تن (۱۸ درصد) و استان یزد، خراسان شمالی، فارس، اصفهان و کرمان ۱۰ تن (۴ درصد) و سایر استان ها هم یک درصد زعفران ایران را تولید می کنند.

توکلی سطح زیر کشت زعفران را ۷۳۱۱۹ هکتار اعلام می کند و می افزاید: خراسان رضوی با ۵۷۲۷۵ هکتار رتبه اول، خراسان جنوبی با ۱۲۹۹۰ هکتار رتبه دوم و سایر استان ها نیز ۲۲۹۰ هکتار را به کشت زعفران اختصاص داده اند.

معاون بهبود تولیدات گیاهی وزارت جهاد کشاورزی کل تولید زعفران در جهان را ۲۷۴ تن دانست و رتبه اول تولید جهانی را از آن ایران اعلام کرد و ادامه داد در سال گذشته بیش از ۲۳۰ تن زعفران به ارزش ۴۰۰ میلیون دلار به خارج از کشور صادر شده و زعفران ایران نشان تجاری شناخته شده این محصول صنعتی، دارویی و غذایی است.

توکلی درباره تلاش جهاد کشاورزی برای صادرات ساماندهی شده زعفران از جمله ایجاد خوشه صنعتی زعفران در خراسان رضوی نیز سخن گفت: سال گذشته مکاتباتی را با وزارت صنعت، معدن و تجارت برای ساماندهی صادرات زعفران انجام دادیم و امسال نیز که وظایف ساماندهی تجاری محصولات کشاورزی از وزارت صنعت، معدن و تجارت منتزع و به جهاد کشاورزی واگذار شد در حال بررسی های همه جانبه برای در اختیار گرفتن بازار جهانی زعفران هستیم و امیدواریم به زودی گام های موثری را در این زمینه برداریم.

گام به گام تا بورس جهانی زعفران

دکتر نوتاش مدرس اقتصاد کشاورزی دانشگاه شهید چمران اهواز درباره سیستم طراحی بورس بین المللی محصولات کشاورزی به خراسان می گوید: البته سازمان خواربار جهانی FAO و سازمان تجارت جهانی WTO قوانین تشکیل بورس بین المللی را تدوین کرده اند و حقوقی برای کشورهایی که رتبه اول تولید یک محصول خاص را دارند تعیین کرده اند اما مهم تر از این قوانین ظرفیت و زیرساخت های کشور مبدأ برای تأسیس بورس تخصصی کالا است.

وی ادامه می دهد: در اولین گام باید سطح زیر کشت به دقت احصا شود و وزارت (جهاد) کشاورزی بر افزودن یا کاستن حتی یک مترمربع از یک محصول خاص نظارت و مدیریت داشته باشد پس از آن آمار حجمی تولید فواصل اصلی و محصولات فرعی تولید مورد نظر به دقت محاسبه شود. افزوده یا کاسته شدن یک کیلو از محصول مورد بررسی قرار گیرد و در مجموع آرایه های آماری باید به دقت پی گیری شود.

این استاد دانشگاه تأکید می کند آمار تولید شده باید میزان دقیق زیر کشت زعفران را نشان دهد، حجم تولید زعفران ارگانیک را بر اساس تأییدیه های بین المللی ارائه دهد، میزان تولید پیاز زعفران و میزان مصرف داخلی و صادرات آن را به طور شفاف اعلام کند. تعداد واحدهای استاندارد بسته بندی را مشخص کند، سطح معلومات تولید کنندگان جزء و عمده را به خوبی نشان دهد، نوع میزان و مبدأ کود شیمیایی و آلی مصرف شده در مزارع زعفران را احصا کند، میزان خروج غیرقانونی زعفران از کشور و کشورهای مقصد را مشخص کند و در نهایت آمار باید نشان دهد که ایران تا چند سال آینده می تواند سطح تولید زعفران را به میزان فعلی ادامه یا افزایش دهد.

این استاد دانشگاه افزود: بعد از این مرحله، آمار بانک اطلاعاتی شامل سطوح زیر کشت محصول، میزان تولید، میزان مصرف نهاده های اصلی (بذر و آب) و فرعی (کود، سم و...)، تعداد بهره برداران و سطح معلومات فنی، شرکت های ثبت شده بین المللی تولید محصول، شرکت های فنی - صنعتی بسته بندی و... به سازمان های جهانی نظیر FAO و WTO ارسال شود و این بسته آماری باید ثابت کند که کشور مبدأ (در مورد زعفران جمهوری اسلامی ایران) رتبه اول یا دوم تولید جهانی را در مورد محصول خاص دارد و پس از آن اقدامات اداری و شبکه نظارتی و مدیریتی کشور مبدأ باید

زیرساخت های تشکیل بورس را فراهم کند.

نوآش می افزاید: در گام دوم باید هیئت های علمی فنی و دانشگاهی گروه های مشاوره حقوقی، مالی و اداری را تشکیل دهند علاوه بر آن سیستم مالی پشتیبانی اعتباری بورس هم در مجموعه مدیریت بورس باید ثبت شود این گروه ها فعالیت خود را در سطح بین المللی آغاز خواهند کرد و به بورس مشاوره فنی می دهند وظیفه مندی این گروه ها نیز به این شکل است که بازارهای مالی جهانی محصول را شناسایی می کنند، کشورهای مقصد و کشورهای که این محصول را ترانزیت مجدد کرده نیز شناسایی می کند، سوء استفاده های احتمالی نظیر استفاده از نشان تجاری غیر از کشور مبدأ و فرآوری مجدد بسته بندی... را هیئت حقوقی بورس پی گیری و سیستم اعتباری خاص بورس نیز بر همه جریان مالی تولید، توزیع، مصرف، صادرات، بسته بندی، تبادلات مالی و... نیز نظارت می کند.

نوآش گام سوم احداث بورس بین المللی را معرفی بورس یا بازار مالی به بورس های جهانی نظیر شیکاگو و بورس لندن می داند و می گوید: پس از ۲ مرحله قبل باید بورس تخصصی به بورس های جریان مالی جهانی معرفی شود و جایگاهی را در تبادلات اوراق بهادار در بورس های جهانی تصاحب کند و بخشی از سهام بورس کالا را برای عرضه در این بازارهای جهانی ارائه دهد.

این استاد دانشگاه تأکید می کند: این فرآیند معمولاً کمتر از ۵ سال محقق نمی شود و در این مدت بخش دولتی به عنوان حاکمیت و بخش خصوصی به عنوان سرمایه گذار باید با اقتصاد دانان جهانی و استادان دانشگاه در داخل و مشاوران فنی صنایع هیئت های مشاوره تشکیل دهند و از دل این هیئت ها، گروه های تخصصی تشکیل و در ساختار سازمانی بورس بین المللی تعریف و مشغول به کار شوند.

نوآش از نظام حاکم بر بورس های جهانی نیز سخن گفت و افزود: اصل کلی حاکم بر بورس های تخصصی همگامی با جریان اقتصادی جهانی است به این معنا که در مورد زعفران به طور مثال، تولید زعفران ارگانیک، استفاده از پیشرفته ترین اصول آبیاری و نهاده های زراعی، تعهد به تأمین مستمر و پایدار محصول در بازارهای جهانی، شرکت مستمر در جلسات بازار آموزشی بدان مدیران بورس در نهایت حذف دست های نهان و پنهان نامرتبط با تولید و توزیع و مصرف (دلالتان و واسطه های خارج از بورس) باید در دستور کار بورس تخصصی قرار بگیرد تا ضمانت پایداری و حرکت رو به جلوی بورس تعیین شود.

مزایای بورس تخصصی

کارشناسان مزایای برخورداری یک کشور از بورس تخصصی کالا را شفافیت فرآیند تولید تا مصرف می دانند.

علی جباری کارگزار بورس «شفافیت فرآیند تولید تا مصرف» را تعریف می کند: مهم ترین مزیت تأسیس بورس حذف

دلالتان داخلی و بین المللی است به این معنا که فضای دلالتی برای واسطه هایی که قیمت ها را بر اساس معیارهای خود تعیین می کنند، ناامن می شود.

مزیت دیگر تأسیس بورس روانه شدن خریداران و تجار بین المللی به سوی بورس زعفران ایران است و حضور تجار در ایران به افزایش تولید کمی و کیفی محصول منجر خواهد شد و این تجار در رقابتی کنترل شده در بورس کالایی عرضه شده را به بالاترین قیمت خرید و فروش می کنند.

از دیگر مزایای بورس تخصصی ارتقای دانش تولید کنندگان و صاحبان صنایع جانبی است به این معنا که تجار بین المللی همواره در پی محصولی هستند که بالاترین کیفیت را داشته باشد و تولید کنندگان درصدد خواهند بود که با ارتقای سطح دانش خود محصول کیفی بالاتری را در بورس عرضه کنند تا مشتریان سریع تر خریدار کالا شوند.

جباری احداث یک بورس تخصصی را مقدمه ای برای تأسیس بورس های تخصصی سایر کالاهای می داند و می افزاید: این یک اصل فنی است که تولید محصول کیفی در یک منطقه، خواه در مقیاس کشور یا شهرستان، نشان از قابلیت مناسب تولید محصولات کیفی دیگر است بنابراین اگر در تأسیس بورس زعفران موفق عمل کنیم و نمره قابل قبولی را دریافت کنیم پس از آن می توانیم بورس سایر محصولات دیگر را راه اندازی و محصولات کشاورزی ایران را از طریق بورس های جهانی به بازارهای هدف معرفی کنیم.

یک پیشنهاد

اکنون که بر اساس مصوبه مجلس شورای اسلامی وظیفه سیاست، مصرف، عرضه داخلی و صادرات محصولات کشاورزی و دامی از وزارت صنعت، معدن و تجارت به وزارت جهاد کشاورزی تفویض اختیار و در سطح استان ها این وظایف اداره توسعه تجارت به معاونت برنامه ریزی و امور اقتصادی سازمان جهاد کشاورزی محول شده است، سازمان های جهاد کشاورزی استان های زعفران خیز (استان خراسان رضوی و خراسان جنوبی) نسبت به تدوین آیین نامه و دستورالعمل احداث بورس بین المللی زعفران و ارائه آن به شورای عالی اقتصاد اقدام کنند تا زعفران بیش از این رنج غربت در بازارهای جهانی را متحمل نشود.

آنان که مخالفند

یک مقام مسئول در معاونت برنامه ریزی و امور اقتصادی وزارت جهاد کشاورزی از ساز مخالف برخی افراد برای احداث شدن بورس بین المللی زعفران به خراسان می گوید: البته بخشی از اجحافی که به زعفران ایران می شود ریشه در ساختار اداری ایران دارد و در این باره فقط به این نکته اکتفا می کنم که عزم سیاسی برای سیاست حضور زعفران در بازارهای جهانی در سطح شورای عالی اقتصاد نیست دلیل آن تعطیل شدن جلسات کارشناسی کارگروه ملی زعفران است.

وی از سنگ اندازی برخی مدیران شرکت های صادراتی زعفران نیز پرده برداشت و گفت: مشکل بزرگ تر از نبود عزم برای سیاست گذاری دولتی، مخالفت هایی است که توسط برخی مدیران شرکت های صادراتی انجام می شود یعنی مدیران شرکت های تجاری احساس می کنند که با راه اندازی بورس زعفران چارچوب هایی برای تولید و صادرات به وجود می آید که به منافع آن ها آسیب می رساند در حالی که به نظر من شاید بورس منافع کوتاه مدت را تحت تأثیر قرار دهد اما در دراز مدت به افزایش درآمد این شرکت ها منجر می شود.

به هر حال آمار تولید طلای سرخ در ایران و شهرت جهانی زعفران ایرانی ایجاب می کند که جمهوری اسلامی ایران و به طور خاص استان خراسان رضوی از بورس بین المللی زعفران برخوردار باشد و این کالای ارزشمند صنعتی، دارویی و غذایی از مبدأ ایران راهی بازارهای بین المللی شود و ارزش افزوده زعفران به اقتصاد ملی کشور بازگردد.

نام محصول میزان تولید به تن رتبه جهانی ملاحظات

گندم ۱۴۱۴۳۶۱۴۰۰

خربزیه ۲۴۵۰۱۲۵۰ رتبه اول چین

انگور ۹۲۲۴۱۳۰۰

گردو (با پوست) ۳۱۶۷۶۰۹ رتبه اول آمریکا، رتبه دوم اسپانیا

سبزی تازه ۷۳۸۲۱۰۷۰

زیره، بادیان رومی، رازیانه آبی ۵۴۲۶۱۱ پس از هند، مکزیک، سوریه و چین

زرشک ۱۱۷۷۹۶۲

میوه تازه ۴۱۷۵۷۷۷۰ پس از هند، ویتنام و چین

میوه خشک (خشکبار) 1۲۰۱۷۵۹